

гласною організацією, яка відкинула методи підпільної роботи і на повний голос заговорила на весь світ. Ми знали з досвіду, що підпільна діяльність не придатна для нашої боротьби за права людини в СРСР. Це перше, що можна назвати методикою.

Друге, ми чітко розрізняли те, що в нас є таємним, і те, що не є таємним. Таємним в нас було тільки одне, — стосовно діяльності, якихось людей, яких не можна було підвести, наприклад, час і місце передачі інформації. А так ми зрікалися таємниць. У мене через таку позицію були ускладнення після арешту. Я на допитах вирішив діяти так, як діяли ми в житті, тобто ми говоримо на повний голос і таємниць у нас немає. Так я й говорив. Але я ніколи не сказав такого, щоб комусь нашкодило. Але вони все ж таки використали оце проти мене. І коли я сидів в тюрмі, то так спрацювали хитро, що кинули підозру в Москві серед моїх друзів-дисидентів, що, мовляв, Руденко розколовся. Це стало зрозуміло після того, як ми зустрілися з Раїсою... Узагальнюючи можна так сказати, що ми стали першою групою, яка відки-

нула методи підпільної боротьби, а виступила на повний голос, з відкритим забралом.

Петро Григоренко створив представництво Гельсінської групи в Сполучених Штатах Америки. [Туди ми передавали інформацію про порушення прав людини], а із Америки взагалі на весь світ. Петро Григоренко працював разом з Надією Світличною А потім [після тюрми та заслання] я виїхав і очолив це представництво разом з Надією Світличною. Петро Григоренко тоді вже помер. Але ми представляли вже не Гельсінську групу, а Гельсінську спілку, яка потім перетворилася на Республіканську партію Вона була першою незалежною партією в Україні.

*Розмову вела Наталія Загоруйко,
аспірант Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
(на той час — 2001 рік — учениця 11 класу,
член Малої академії наук, писала наукову роботу
на тему «Правозахисна діяльність
Української Гельсінської групи»)*

Микола Руденко

Море не помиляється

П'єса на 3 дії

Дійові особи

Катерина	—	операційна медсестра
Григорій	—	її брат
Альбіна	—	його дружина
Миرون	—	капітан сейнера
Маринка	—	його дочка
Медун	—	колишній старшина
Неля	—	художниця
Володимир	—	її колишній чоловік
Валентин	—	молодий хірург
Карпо	—	рибалка
Вухатий, Кирпа	—	рецидивісти
Офіціантка, міліціонер, хлопці та дівчата		

Дія перша

Куток напівтемної кімнати. Залізне ліжко, незугарний стіл, старомодні стільці. Посеред кімнати стоїть великий дерев'яний цебер. Над ліжком висять етюди, на яких зображені морські береги з човнами та рибальськими сітями.

З'являється Неля. Знявши плащ, вішає його в кутку. Довго розглядає зразок яскравої тканини, яку вона принесла з собою. У виразі її обличчя вгадується глибокий смуток.

Відкинувши геть тканину, знесилено падає на ліжко. Плечі її здригаються — вона плаче.

Входить Володимир з важкою валізою. Опустивши її на підлогу, стоїть в нерішучості.

Володимир. Можна?

Неля. Ти вже зайшов. Навіщо ж питати?

Володимир (оглядаючи кімнату). Скромненько живеш. (На стелю) Тече?..

Неля. Тече... А ти сьогодні тверезий.

Володимир. Я б завжди був тверезий, якби...

Виносить цебер — і відразу ж повертається.

Неля. Сідай. Куди це ти зібрався?

Володимир (сідаючи). Був на виставці.

Неля. І що?

Володимир. Нічого... Цікавого.

Неля. Спасибі й на тому... Кудись виїжджаєш?

Володимир. Чому ти так вирішила?

Неля. Ну, оця валіза...

Володимир (з посмішкою). А може, приймеш?..

Неля. Володю! Ми вже все з'ясували.

Володимир. Хочу побачити того щасливця, якому поталанить більше, ніж мені.

Неля. Не раджу...

Володимир. Чому?

Неля. Голова посивіє від чекання.

Володимир (після паузи). Олійна фарба є?

Неля. Навіщо?..

Володимир. Дах залатаю. Щоб за шию не капало.

Неля. Якщо твоя ласка...

Подає банку з фарбою.

Володимир. І якусь ганчірку... Накладається на бляху, потім покривається олійною фарбою... Перевірений спосіб... Може, є мішковина?

Неля (вагаючись, подав йому зразок тканини). Ось ганчірка!.. Бери.

Володимир (розглядаючи тканину). Це та, що була на виставці?

Неля. Запам'ятав?..

Володимир. Ще б пак... про неї багато говорили.

Неля. Іншої немає...

Володимир. Жалко.

Неля. А мені не жалко. В цю ганчірку я загорнула свої роботи... Коли везла їх на виставку. Якийсь жартівник повісив на стіні... Без прізвища... І ось маєш! Усі захоплювались тканиною. А на мої картини ніхто й не глянув.

Володимир. То я повісив.

Неля. Ти?

Володимир. Мене запросили полагодити освітлення. Я ж у домоуправлінні працюю. За старшого, куди пошлють. Звісно, я відразу ж почав шукати твої картини. А біля них оцей зразок помітив. Зрозумів, що це твій. Ну й повісив поруч з картинами. Ніхто не боронив. Всі погодилися, що це справді...

Неля. Що «справді»?

Володимир. Мистецтво, ось що! Поглянь, який багатий декор. Це твоє покликання, Нелю. (Оглядає етюд). Тобі хочеться стати мариністом. Ти здібна, я це знаю. Якщо чогось дуже захочеш, то обов'язково досягнеш. Але... Себе знайти треба, себе! Я не знайшов, через те й кинув... Ти мене тоді не зрозуміла, Нелю.

Неля. Всі алкоголіки кажуть, що їх не зрозуміли.

Володимир. Може, й так. Пошукай ганчірку. Це треба зберегти.

Неля. Що тут зберігати? Мені соромно признатися, що я отак заробляю на хліб. За два роки в мене закупили тільки одне полотно. А цей зразок я навіть на фабрику посоромилася здавати. Витратила на нього лише десять хвилин.

Володимир. Все життя. І десять хвилин. (Ховає тканину за поясом). Гарзд, щось придумую. (Хоче йти).

Неля. Стривай. Ти думав коли-небудь: для чого ми живемо на світі?

Володимир. Для чого я, для чого люди? Словом, усе, все — для чого?.. З цього, Нелю, все й почалося.

Неля. Що почалося?

Володимир. Безмежність... Розумієш? Вона ж існує.

Неля. Ну, то й що?

Володимир. А може, вона жива!.. Коли ми вчилися, було простіше: життя це існування білкових тіл... Сьогодні ніхто не знає, як його визначити. Бруно, наприклад, казав: сам промінь живий. Промінь. Значить, безмежність жива...

Неля. Ти про безмежність кажеш, як про Бога.

Володимир. А що ж це таке?

Неля. Матерія.

Володимир. Хіба ж це менше?

Неля. Не знаю, я не про це в тебе питаю. Ось, наприклад, був Джотто. Минуло майже сімсот років, а він той самий Джотто. Або Тінторетто. Або Тиціан... А хто пам'ятає художників, які розмальовували тканини? Вічні аноніми. Чому ж я повинна зректися власного імені? Шлях із нічого в ніщо! (Похопившись). Пробач. На зборах секції я б цього не сказала. Але перед тобою... Може й нескромно. Але... На хусточках та на сукнях місця для мене немає.

Володимир. Нелю! Я завжди хотів, щоб тобі щастило. Завжди. Я не ображаюсь на тебе. Невдаха є невдаха. Ти правду кажеш: кожен алкоголік запевняє, що його не зрозуміли. (Хотів іще щось сказати. Але махнув рукою). Краще дах залатаю. Цю валізу... Я потім заберу.

Володимир виходить. Незабаром з'являється

Мирон. Він зодягнений у цивільний одяг, але в його ході та поставі можна вгадати досвідченого моряка. В руках лозяний кошик, заповнений чимось важким.

Мирон. Пробачте, двері відчинені. Яюсь не второпав, що відразу в кімнату потраплю.

Неля. Хто вам потрібен?

Мирон. Ви — Неля?

Неля. Так, Неля.

Мирон. Художниця?

Неля. Якщо мати на увазі диплом...

Мирон (придивляється до етюдів). Це ж ваші?

Неля. Мої.

Мирон. Як на мій смак, то це чудове доповнення до диплома.

Неля. Що ви хотіли?

Мирон (ставить кошика на стілець). Гостинців вам привіз.

Неля. Гостинці? Від кого?

Мирон. Від Катерини Микитівни.

Неля (зраділа). Боже! Невже вона ще й досі мене пам'ятає?

Мирон. Чого ви не навідаєтесь до них?

Неля. Ну, розумієте... Чим я зможу їм віддячити? Бачите, як живу.

Мирон. Даремно ви так... Вони вас рідною вважають. Листівки ваші всім показують.

Неля. Що ж вони передали? (Виймає із кошика гостинці). Варення, вишневе. Домашня ковбаска, кров'янка. (Сміється). Уявляю, як ви почували себе на вулиці з оцим кошиком. А ви їм родич якийсь?

Мирон. З Катиним братом дружив. Давно, ще до війни. Катя тоді зовсім маленька була. Вона молодша від мене років на вісім. А мати недавно померла. Поминки в них. То й вам оце передали.

Неля (*розгублено*). Поминки?

Мирон. Старих обрядів дотримуються. Катерина Микитівна дуже просила, щоб ви до неї приїхали.

Неля. Невже справді просила?

Мирон. Вона вас любить.

Неля. Досить того, що пам'ятає. (*Про щось роздумуючи*). Пам'ять. Дивно якось.

Мирон. Що ж тут дивного?

Неля. Для інших народжується раніше, ніж для себе... Перший день. У вас був перший день?.. Все залежить від того, яким він був — сумним чи радісним.

Мирон. Який день ви маєте на увазі?

Неля. Той день, з якого починається людина. Пам'ять наша починається. Що ви найпершим запам'ятали? Отак, щоб можна було сказати: до цього нічого не пригадую. Значить, і мене на світі не було. Бо що ж таке «я», окрім пам'яті нашої?

Мирон. Цікаво. Мені про це не доводилось думати.

Неля. Не знаю, чи я вже тоді ходила. Цього не пригадую. То було обличчя дівчини. Я росла. Дівчина майже щонеділі навідувалась у дитбудинок. Вона приносила цукерки. Разом блукали біля моря... Катя. Катерина Микитівна... Як вона тепер виглядає?

Мирон. Нездужає. Смерть матері тяжко на неї вплинула.

Неля. Я зовсім нічого про батьків не знаю. Навіть не знаю, звідки я взялася.

Мирон. Всіх нас у капусті знаходять.

Неля. Може, когось і знаходять. А в мене й капусту не було. Ніби в дитбудинку й народилася... Спершу думала, що Катя — родичка якась. А то було тільки шефство.

Входить Володимир, мовчки спинається біля дверей. Гнітюча пауза.

Мирон. Ну, ви перекладіть... Я потім зайду.

Мирон виходить.

Володимир. Хто це?

Неля. Гостинці привіз. Від Каті. Ти її не знаєш. Вона в дитбудинку до мене приходила.

Володимир (*беручи валізу*). Бажаю щастя, Нелю.

Неля. Важка. Чим ти її натоптав?

Володимир. Це не моя. Приятель у мене є. Кімнату наймає, — як оце ти. А до хазяйки якісь родичі приїхали.

Неля. Це не той приятель, з яким я тебе біля ресторану бачила?

Володимир. Коли?

Неля. На тому тижні. Ти ледве на ногах тримався. Сумно мені стало, Володю. Дуже сумно.

Володимир. Не треба про це.

Неля. Рік тобі лишився. Один тільки рік. І ти б вийшов справжнім художником.

Володимир. Справжнім?..

Неля. Всі так думали. Інколи мені здається, що все це сталося через мене.

Володимир. Це сталося через оті прокляті питання. Жити й не розуміти, для чого живеш...

Важко зітхнувши, Володимир виходить.

Повертається Мирон. Він тримає в руці трухлявий шматок деревини, але поглядає на нього так, ніби роздобув цілий скарб.

Мирон. Переклали?

Неля. Я й забула. (*Викладає з кошика гостинці*). Що це у вас?

Мирон. Дубовий корінь. Тут у вас глинище є, за парканом. Дуба вже немає, а корінь, бач, лишився.

Неля. Навіщо він вам?

Мирон. Він світитися повинен. Зараз не видно. А в темряві...

Неля. Стільки тут живу — й не помічала.

Мирон. Є світляки морські. Дрібні креветки. Бачили?.. Вони світяться доти, доки живуть. Мертві вже не світяться. А дуб — навпаки. Починає світитися тільки після смерті. Через сто, може, через двісті років із глибини світиться.

Неля (*вражено*). Із глибини?.. Подаруйте мені цей корінь.

Мирон. Будь ласка. В темряві на нього подивіться.

Неля (*беручи корінь, пильно дивиться в обличчя Миронові*). Ви часто у Катерини Микитівни буваєте?

Мирон. Це не від мене залежить.

Неля. Від начальства?

Мирон. Від моря.

Неля (*сміється*). Могутне у вас начальство.

Мирон. Приїздіть. Катерина Микитівна на самісінькому березі живе. Влітку там дуже гарно.

Неля. Приїду!

Мирон забирає порожнього кошика, рушає до виходу.

Мирон. Так і передам. На все добре.

Мирон виходить, Неля замріяно дивиться йому вслід. Потім зосереджено розглядає корінь.

Неля. Із глибини... Сама я, мабуть, креветка.

Кімната зникає. Натомість з'являються вуличний ліхтар і садова лава. На лаві, опустивши голову на руки, сидить Володимир. Валіза стоїть біля його ніг. До Володимира підходять Вухатий і Кирпа.

Вухатий. Художнику, ти не спиш? Куций товар вимагає.

Коли Володимир підводить голову, ми помічаємо, що він п'яний.

Кирпа. Сьогодні грек до пірсу причалив. Не хили зайвого. Культуру збережи.

Володимир. Кирпо, бачиш оте вікно?

Вухатий (*лагідно*). Слухай, Володю. Куций наказав, щоб ти увесь товар до нього приніс. Що там у тебе є?

Володимир (*підводиться*). Є, все є! Все, Вухатий, у мене є. Нейлон французький, бостон англійський, годинники аж звідти, з Юпітера.

Їхній корабель учора причалив. Копита золоті, роги перламутрові... Хвості осячі...

Кирпа. Не клей дурня. Куций в ресторані жде. Грека не можна прогавити.

Володимир. Вухатий, передай Куцому... Набридло мені все. Набридло!.. Бачиш оте вікно? Е-е, та що ти тямиш...

Вухатий шарпає валізу.

— Не чіпай. Сам віднесу.

Вухатий. Не задирай носа, художнику. Куций цього не любить. Коли ти Богоматір приніс, він що тобі сказав? Сказав — геніально. Хоч у Володимирський собор вези — приймуть. І Микола-угодник, і Спас на крові — перший клас. А далі що почалося? Халтура. Останній твій Христос... Ти його, мабуть, з двірника намазав.

Володимир. Що? (*Шарпає Вухатого за груди*).

Вухатий. Це Куций сказав, не я.

Володимир. Куций? Пиката свиня — твій Куций.

Кирпа (*злякано озирвається*). Здурів. Чувиha довела.

Володимир. Як ти сказав?.. Повтори.

Володимир замахнувся на Кирпу. Вухатий намагається вирвати валізу. Та ось валіза розкрилася, з неї вивалилися тканини, годинники, браслети. Вухатий і Кирпа збирають розкидані речі.

Кирпа (*злякано*). Фараон!..

Прихопивши деякі речі, Кирпа і Вухатий зникають. Наближається міліціонер.

Міліціонер. Збирайте свою амуніцію. Пора кінчати цей бізнес.

Затемнення.

Приморське селище

Синювата далечінь морської затоки. Рибальські хати, що стоять під кручею. Попереду — хата Катерини. Під вікнами червоніють рожі. На вкопаному в землю столі стоять ночви з перемитим посудом. Альбіна пертирає рушником чарки та склянки. За хатою багатоголосий гамір. То сусіди розходяться з поминок. Входить Карпо. Він на підпитку.

Карпо. Дев'ять днів душа усопшого біля тіла кружляє. Як пташина небесная... Їй, значиться, їстоньки треба. Це — раз. А на сороковий день во царствіє господне командується. Довольствіє видать положено... Це — два.

Альбіна. Позаливали очі, окаянні. На поминках весільної затягли. Допоможіть, куме, посуд перенести.

Беруть ночви з посудом, виходять.

З'являються Неля і Маринка.

Маринка. Голосять, голосять... Хіба ж можна так довго голосити? Це ж треті поминки.

Неля. Без голосіння поминки — як весілля без пісень... Коли тато виходить у море?

Маринка. В суботу. Ви мені подобається... А я щось знаю. Тільки не скажу.

Неля. Що ти знаєш, Маринко?

Маринка. Не скажу.

Неля. Як хочеш.

Маринка. Гарзд. Скажу. Ви на мого капітана так задивилися. Так глянули... Я помітила.

Неля (*зашарівшись*). Ти ще дитина, Маринко.

Маринка. Доктор іде. Гадаєте, я не знаю, чого він сюди йде?

Неля. А-а, Валентин Михайлович.

З'являється Валентин. Маринка йде за хату.

Валентин. Нелю! Як вам подобається цей бурлеск?.. Тут навіть трагічне вміють перетворити на комедію.

Неля. Ви ж казали, що шануете народні обряди.

Валентин. Вам би слід перейти на іншу квартиру. Живете, — мов на кладовищі.

Неля. Я тут не квартирантка.

Раптом десь недалеко прогуркотів вибух. Неля здригнулася, Валентин взяв її за руку.

Валентин. Не лякайтесь. Медун міну підірвав. І досі тут знаходять. Потім його кличуть.

Неля. Медун... Я ніби чула це прізвисьце. Хто він?

Валентин. Дух катакомбів. Так його називають. Катакомби стереже.

Неля. Що там стерегти?

Валентин. Стерегти справді нічого. Одеса будувалася з-під себе. Скільки її на землі — стільки й під землею. З діда-прадіда каміння в катакомбах брали. Ракушняк.

Неля. Ви так говорите, ніби я не знаю Одеси. Там такі лабіринти. Ні кінця, ні краю.

Валентин. Вони підходять аж до самого селища. Ви туди не заглядали?

Неля. Ні. Боюсь...

Валентин. У Перламутровому гроті теж є хід до катакомбів.

Неля. Про цей грот я багато чула. Але ні разу не бачила.

Валентин. Ви ж художниця!.. Всі туристи його відвідують. Особливо прекрасний він тоді, коли сідає сонце. Ефект освітлення... Заїхати за вами? Ви повинні шанувати закон Півдня.

Неля. Я сама скажу.

Валентин. Моя «Ластівка» завжди до ваших послуг. Акваланг теж. До речі, ви пам'ятаєте свою матір?

Неля здригнулась, але відразу ж подолала хвилювання.

Неля. Не розумію, чому це до речі... Ви щось знаєте?

Валентин. Даруйте, нічого не знаю. Кажуть, Медун знає.

Неля. Медун? Що він знає?

Валентин (*ухиляючись від розмови*). Він, кажуть, усе знає. Неля. Раз почали — кажіть. Що ви знаєте?..

Валентин. Нічого, Нелю. Зовсім нічого. Просто вихопилось. Хіба у вас такого не трапляється?..

З'являється Мирон. Він одягнений у форму цивільного моряка, із-за хати вибігає Маринка.

Мирон. Маринко, пора додому.

Маринка. Єсть додому. (*Пригортається до батька*). Капітане.

Мирон. Треба додати: риб'ячий...

Маринка. Гаразд. Риб'ячий капітане! Ти обіцяв поїхати зі мною на пляж. (*До Нелі*). Поїдемо завтра з нами?..

Неля (*ніяковіючи*). Маринко!..

Входить Григорій.

Григорій. Не поспішайте, Мироне. Посидьмо трохи. Маринку відпусти. Біжи, Маринко. Капітан незабаром прийде.

Маринка вибігає. Через подвір'я проходить піп з якоюсь бабусею.

Мирон. Кому потрібне оце галасливе зборище?

Григорій. Катерина хотіла, щоб так, як у людей.

Мирон. Ти нічого не казав Катерині?

Григорій. Пробував... І слухати не хоче.

Мирон. Ех, Григорію. Коли скроні сивіють, — самотність гнітить, мов задуха.

Григорій. Ти ж моряк, Мироне. Більше в морі, ніж на березі.

Мирон. Без вікна в морі не проживеш. В душі порожньо.

Григорій. Про яке вікно кажеш?

Мирон. Про те, що на березі світиться. Одне-єдине серед тисячі вікон...

Григорій. Не знаю, що й порадити.

Мирон. Що з Катериною діється? Бачу: тривога, тяжке потрясіння. Але так довго...

Валентин. У неї звичайний стрес.

Мирон. Стрес?.. Це дуже небезпечно?

Валентин. Наслідки надмірного нервового напруження. Спокій потрібен.

Неля. Це — горе. Просто горе. Хіба горе можна назвати хворобою.

Григорій. Вона все життя прожила з матір'ю, ближчої людини в неї ніколи не було.

Входить Альбіна. Вслід за нею вбігає Маринка.

Альбіна (*до Григорія*). Чи ти збираєшся додому? Вже й кури на сідало просяться.

Григорій. Тут заночую. Катерину не можна саму лишати. Особливо сьогодні.

Альбіна (*до Мирона*). Чуєте, що він каже? І днює, і ночує біля неї. Про свою хату забув...

Григорій. Альбіно...

Альбіна. Вона світ мені зав'язала. Григорій усе майно на поминки розпродав... Сама не живе і нам не дає жити.

Григорій. Альбіно...

Альбіна. У мене теж була мама. Для неї всі двері відчинялися. Навіть персональний наган був. Марки «ТР». Персональний. Ясно?.. Вся Одеса про це знала.

Мирон. Наганів марки «ТР» не буває.

Альбіна. Кажу — був... А коли мама померла, — хіба я терзала кого-небудь? З торбами скоро підемо.

Мирон. На все добре. Додому пора.

Григорій. На все добре.

Всі виходять. На подвір'ї лишаються тільки Григорій та Альбіна.

Альбіна. Який мужчина! Ти й нігтя його невартий. Обкрутить його Нелька. Її не вчити.

Григорій. Вона молодша від Мирона на двадцять років.

Альбіна. Нічого ти в жінках не тямшиш. Або прикидаєшся. Нелька ще до інституту заміж вискочила. Кілька років пожила — й розбіглися... Після цього Крим і Рим пройшла. Ще й мідні труби. Я б її віником із хати витурила.

Григорій. Катерина її любить. Ти ж знаєш, хто вона для Катерини.

Альбіна. Дивись, Григорію! Щось ти часто почав тут підночувувати.

Григорій. Катерина вночі прокинеться — і на могилу йде. Ти ж сама бачила.

Альбіна. Заміж їй треба. Ото й усі ліки. Як рукою зніме. Та не нашій камбалі дельфіна догнати. Он бач — ходить, мов дерев'яна.

З'являється Катерина. Вона зодягнена в чорне вбрання.

Катерина (*до Григорія*). Ти ще не пішов?

Альбіна. А мене й не помічає.

Григорій. Ми з Альбіною тут заночуємо... Правда, Альбіно?

Альбіна. Лихо ти моє, а не чоловік... Якби знала моя матуся... (*Після паузи*). Води принеси. Підлогу треба вимити.

Катерина. А він пішов?

Григорій. Мирон?.. Пішов, Катрусю. Непривітна ти з ним. А шкода...

Катерина. Батюшка теж пішов. Казав, що завтра навідається.

Григорій. Чого йому треба? Ну, мати так хотіла... А тобі навіщо?

З'являється Неля, мовчки стоїть віддалік.

Катерина. Я матір бачила.

Григорій. Що?!

Катерина. Під вишнею стояла. І так на мене дивилася... Губи в неї ворущаються, а слів не чую... Я підбігла до неї. А її вже нема. Вона часто до мене приходить.

Альбіна. Хвора ти, Катерино. Галюцинації в тебе.

Катерина. Хвора? Нехай. Ні здоров'я, ні життя. Нічого мені не треба!

Затемнення.

Берег моря

Круті скелі. Морська далечінь. На міліні стоять рибальські сіті. Поволі сідає сонце. Стрибаючи по уламках скель, вбігає Неля.

Неля. Мироне Кузьмовичу! Йдіть-но сюди. Погляньте, які водорості. *Важко дихаючи, з'являється Мирон.* Чи, може, це освітлення таке? А коли вирвеш — вся краса вмирає. Лишається звичайнісіньке жабуриння.

Мирон. Це правда. Вся краса їхня — під водою.

Неля. Годинами на них дивитися можу. Лежу отут на скелі — й дивлюсь у воду.

Мирон. І переносите на папір?
Неля. Намагаюсь. А вам подобається ваша робота?
Мирон. Для мене існує просто необхідність... Колись я сейнером командував. Але то було давно. В молодості.
Неля. На війні?
Мирон. Так.
Неля. Просто не віриться, що ви були на війні. Для мене це ніби якась інша ера.
Мирон. Ви ще дуже мало прожили.
Неля. Я — доросла. Доросліша від самої себе. Так у мене склалося.
Мирон. У вашому віці я теж відчував себе дорослішим, ніж зараз.
Неля. Ви знаєте Медуна?
Мирон. Просто знайомі. А Катерина добре знає. І мати знала. Партизанили разом. У катакомбах.
Неля. Як його можна побачити?
Мирон. Тільки тоді, коли сам вийде. Йому туди їстиносять. По черзі. Сьогодні з однієї хати, завтра з другої... Живе так, наче для нього війна не скінчилась.
Неля. Що він там стереже?
Мирон. Стереже минуле. І живе минулим. Навіщо він вам?
Неля. Їстиносять... Значить, можна побачити?
Мирон. Ставлять їжу на обумовлене місце. Він забирає сам.
Неля. У нас тепер кожен десь приписаний. А це ніби пустельник якийсь.
Мирон. Медун теж приписаний. Інвалід війни, пенсію отримує. Але не в тому суть. Кілька років казенні пороги оббивав, щоб катакомби музеєм зробили. Може і зробили б, та директора не знайшлося.
Неля (сміється). Щоб у нас та не знайшлося директора!
Мирон. Ніхто не хоче під землю лізти.
Неля. А він сам?
Мирон. Його не затвердить. Філософія чудернацька. Все ніби те ж саме, про що в газетах пишуть, але... я, даруйте, у філософії не дуже тямлю. Тільки щось там у нього від пророків. Спершу я думав, що він секту створити хоче...
Неля. Давайте до нього підемо.
Мирон. Я не знаю катакомбів. Тепер їх ніхто не знає. Тільки Медун. Та хіба ще Катерина.
Неля. Катерина Микитівна... Дивна в неї доля. Пробачте, якщо моє запитання недоречне.
Мирон. Питайте.
Неля. Скажіть правду: ви любите Катерину Микитівну? (*Похопившись*). Ой, пробачте. Мабуть, гріх про таке питати.
Мирон. Гріх? Ні, Нелю. Не гріх. Я любив іншу жінку. Вона народила мені Маринку. Не вийшло в нас. Пішов у далеке плавання. Ну, словом, Маринку вона мені віддала. А Катерина... у моєму віці дружки шукають. Великої дружки.
Неля. Хіба ви ходите в далеке плавання? Ви ж називаєте себе риб'ячим капітаном.

Мирон. Трапляється іноді. Не капітаном, так штурманом.
Неля. А ви не боїтесь?
Мирон. Чого саме? Плавання?
Неля. Ні. Я не про те. Катерина Микитівна... Як вам сказати? Вона ще нікого не любила.
Мирон (пильно вдивляючись в її обличчя). Що ви хочете цим сказати?
Неля (затуливши обличчя долонями). Даруйте... Дуже вас прошу: забудьте про цю розмову. Я нічого вам не казала.
Мирон. Ви й справді не казали нічого недозволеного.
Неля. Якщо не сказала, то подумала. А це те ж саме.
Мирон. Не зовсім.
Неля. Як для кого. Для мене — те ж саме. (*Дивиться в море*). Он «Ластівка» до берега причалює. (*Гукає*). Ва-лен-ти-не!
Голос Валентина. Не-лю! Це ви?..
Неля. Підходьте сюди! (*До Мирона*). До речі, Катерина Микитівна музику любить. В неї була хороша радіола. І платівок багато. Бетховен, Бах, Чайковський... На поминки продала.
Мирон. Спасибі, що підказали.
Голос Валентина. Не-лю!..
Неля. Іду...
Неля вибігає. Мирон замислено дивиться їй услід.
Голос Маринки. Ка-пі-та-не! Ка-пі-та-не!
Мирон. Я тут, Маринко.
Вбігає Маринка.
Маринка. А я тебе всюди шукаю. Де ж це Неля?
Мирон. Поїхала з доктором.
Маринка. Навіщо ти її відпустив?
Мирон. Нам пора додому.
Маринка. Ех ти... Ну, гаразд... Слухай, капітане...
Мирон. Слухаю.
Маринка. Я хочу у тебе щось попросити.
Мирон. Якщо дуже попросиш.
Маринка. Ой, дуже!..
Мирон. Тоді проси.
Маринка. Коли ти вийдеш у море, я хочу у Нелі лишитися. Вона мені фарби подарувала. (*Розгортає малюнок*). Ось!
Мирон. Що ж це таке?
Маринка. Ти бачив лозяні кошики? В них рибу із баркасів на берегносять... Звертав увагу, як гарно лоза заплетена?
Мирон (розглядаючи малюнок). Ніякої лози не бачу.
Маринка. Навіщо тут лоза? Кошик мені тільки підказав. А це називається... Це називається орнамент. Народний!
Мирон. З Нелею ти говорила?
Маринка. Вона згодна! Каже, що в мене — талант.
Мирон. Хто тобі більше подобається — Неля чи Катерина Микитівна?
Маринка. Обидві подобаються.

Мирон. Все ж таки я — телепень. Старий телепень.

Маринка. Ти зовсім нестарий. Тебе море зберегло. Тобі ще довго жити. Так у неї й написано: «Море людей оберігає». Це вона про тебе.

Мирон. Де це написано?

Маринка. У її щоденнику. Тільки ти не кажи Нелі... Я ненароком заглянула. Не скажеш?

Мирон. Облиш дурниці. Завтра до Одеси поїдемо. Куплю радіолу. А післязавтра — в море.

Маринка. Радіолу? Чому радіолу?

Мирон. Хіба ти не любиш музику?

Маринка. Люблю... Але ж радіола дорого коштує. *(Після паузи)*. Ага, розумію! Все розумію... Значить, я тут лишуюся? Тут?

Мирон. Тут, Маринко.

Маринка. Капітане! Я закричу, а ти прислухайся. *(Кричить)*. Мо-ре лю-дей обе-рі-га-є!

Луна повторює слова Маринки.

Мирон. Скелі відлунюють.

Маринка. Чув? Значить, не тільки я так думаю. Море теж так думає.

Мирон. Інколи навіть море помиляється. Ходімо, Маринко.

Маринка і Мирон виходять. Незабаром, спираючись на милицю, з'являється людина з великою сивою бородою. В її одязі є щось від моряка. В спокійній зосередженості та в кремезній постаті вгадується незмарнована сила. Це — Медун. В руці він тримає солдатську баклагу. Помічає у скелях ящірку.

Медун. Ящірка. А йди-но сюди, небого. Хтось на хвоста наступив. Гуляй, безхвоста. Новий відросте.

Сутеніє. З'являється Катерина. Вона також тримає в руці баклагу.

Катерина. З ким розмовляєш, Медуне?

Медун. З ящіркою. З криветками. З камінням.

Катерина. І що вони тобі кажуть?

Медун. Кажуть, учора до Грищенка хід завалило. Розбирати треба. На місяць роботи вистачить.

Катерина. Грищенко?.. Не пам'ятаю.

Медун. Безрукий. Із полтавчан. Хіба забула?

Катерина. Його в церкві карателі схопили. На майдані повісили.

Медун. А я щодня з ним балакаю.

Катерина. Отак я з матір'ю розмовляю... Стоїть перед очима — як жива.

Медун. З мертвими легко домовитись.

Катерина. Ксеню пригадуєш?

Медун. Таке не забувається.

Катерина. Оте немовлятко, що ти тоді із моря вихопив... тепер — художниця. У мене живе. Кра-суня.

Медун. Про матір знає?

Катерина. Навіщо їй таке знати? В селищі дехто знає, та їй не кажуть.

Медун. То правда. Доньці про таке казати неслід.

Катерина. Спасибі за воду.

Медун. Помагає?

Катерина. Потроху видужую.

Медун. Цілюща водиця. Далеко схована. В таких палатах, що туди ніхто не пройде.

Передав їй баклагу. Катерина віддає йому порожню.

Катерина. Сні дивовижні сняться. Отак — ніби тіла в мене немає. Тільки самі крила — мов язички полум'я. І лечу кудись. І нічого довкола, тільки небо. Ні кінця, ні краю... А на душі так солодко, так гарно.

Медун. І в мене це було. Так солодко, так гарно, ледве серед баптистів не опинився... І знаєш, що врятувало? Спогад один. Яюсь мене у полі хуртовина застала. Давно це було, ще в дитинстві. Закрутило, замело. Коліна почали підгинатися. Присів на межовому камені. І так солодко на душі, так гарно... Ото ж, бач, Катерино, п'ятьма теж солодкі чари на душу пускає. Якби не отямився...

Катерина. Чим тобі баптисти не подобаються? В суєті люди живуть. У великій суєті. Ні про світ, ні про себе подумати ніколи. Така штовханина всюди. А ми з тобою наче не від цього світу. Такі колись у монастир ішли.

Медун. Тут мій монастир. Іншого не треба.

Катерина. Мати теж вірила. У неї щось своє було. Хотіла, щоб так поховали, як з діда-прадіда... На добраніч, Медуне.

Медун. Завтра о цій порі приходь. Холодненької принесу.

Медун рушає. Катерина дивиться йому вслід.

Катерина. Стривай, мені не подобається, як ти ходиш. Болить?

Медун. Я не дослухаюся. Звук уже.

Катерина. Мене лікуєш, а сам... У нас тепер лікар добрий, Валентин Михайлович.

Медун. Водицею полікуюсь. В ній, кажуть, щось атомне є.

Катерина. Радій... Дивись, Медуне. Як треба буде — приходь.

Медун. Баклагу не забудь повернути. Це ж Го-лоштанова... Себе і їх однією гранатою.

Катерина. Знаю, знаю. Поверну.

Медун виходить. Виходить також Катерина.

Вбігає Неля. Вона дуже чимось схвильована.

Вслід за нею входить Валентин.

Неля. Не смійте наблизитися до мене!

Валентин. Нелю! Заспокойтесь, ради Бога. Ніяк не сподівався.

Неля. А на що ж ви сподівались? Тепер я знаю, навіщо ви придбали такого розкішного човна. Курортниць багато, їм потрібна екзотика. Ви возите їх у свій грот і там пояснюєте закон Півдня...

Валентин. Може, все-таки пробачите?

Неля *(вагаючись)*. Вигляд у вас такий, ніби ви справді розкаялися. *(Примирливо)*. Все одно, до лицьарів ви не належите.

Валентин. Ви «Доктора Фаустуса» читали?

Неля. Томаса Манна? Пробувала. Знаю, що це пароль сучасних інтелектуалів. Та чи немає тут якоїсь моди?

Валентин. У вас гострий розум. Правду кажучи, я тільки зараз починаю вас розуміти.

Неля. Після ляпаса?

Валентин. Чоловікові інколи приємно одержати такого ляпаса.

Неля. Невже?

Валентин. Коли розум зупиняє стихію... Це велике очищення.

Неля. Якщо вам потрібне таке очищення, оця п'ятірня завжди до ваших послуг.

Валентин. Жартуєте, а даремно... Пошана до людини, особливо до жінки. Як вам сказати? Я завжди цього прагнув. Та самого прагнення замало. Треба ще зустріти жінку таку. А ви...

Неля. Ну, кажіть.

Валентин. Я, здається, зрозумів, чого ви поїхали зі мною в Перламутровий грот. Ви море вичаєте.

Неля (іронічно). Глибоке спостереження!.. А чого ж я сюди приїхала?

Валентин. Мені б хотілося бути старомодним. Колись люди не були такі недорікуваті, як зараз. Сьогодні про найголовніше прийнято говорити не домовками. Без патетики.

Неля. Говоріть з патетикою.

Валентин. Тепер уже не зможу. Знаєте, Нелю, я не раз помічав, що ви хочете вивчити море не зовні, а ніби зсередини. Етюди у вас такі. Ви ніби поселилися в морській глибині. І звідти намагаетесь побачити світ. Очима самого моря.

Неля (з прихованим подивом). Ви справді зрозуміли... Раніше я писала морську поверхню. Та ще береги. А мене завжди чомусь тягнуло в глибину. Наче там є щось рідне... Щось моє, тільки моє...

Валентин. Даруйте. Ви, звичайно, не зобов'язані відповідати. Якось ви згадали про своє одруження. Де ваш чоловік?

Неля. У в'язниці. Вас влаштовує така відповідь?

Валентин. Ви з ним розлучені?

Неля. Два роки тому.

Валентин. І мабуть, каралися... Так?

Неля. Дивне запитання.

Валентин. Ви здатні вірити людям?

Неля. Нічого так не хочу, як вірити людям.

Валентин. Розкажіть про себе, Нелю... Про своє одруження.

Неля. Навіщо?

Валентин. Я ж бачу: вам треба про це комусь розказати. А поруч є людина, яка зуміє оцінити вашу довіру.

Неля. Можливо.

Валентин. Ви не розчаруетесь.

Неля. Ми з Володимиром росли разом. У дитбудинку. Коли одружилися, нам було по двадцять. Але Володя вже знав більше, ніж я. У нього були інші жінки. Потім з'явилася горілка. Не знаю, в чому тут причина. Він все це душевним розладом пояснює. Мабуть, я сама винна... Якось Воло-

димир приніс до мене валізу. Це вже було після нашого розлучення. Власне, цього року. Словом, дрібна контрабанда. Ікони старовинні підробляв, збував закордонним морякам. Брудна історія.

Валентин. Ви ще й досі в цей епізод вкладаєте стільки серця?

Неля. Коли б не я...

Валентин. Треба берегти свої почуття. Не всі їх варті.

Неля (дивлячись на скелі). Хто там стоїть?

Валентин. Де?

Неля. Біля грота. Ніби закам'янів. На море дивиться.

Валентин. То, здається, він. Дух катакомбів.

Неля. Медун? Я повинна з ним поговорити.

Валентин. Хіба з ним можна розмовляти? Хвора людина. Не живе, а марить.

Неля. Все одно.

Валентин. Ви краще з Катериною Микитівною поговоріть.

Неля. Значить, це правда?!

Неля вибігає.

Валентин. Нелю!

Завіса.

Дія друга

Рибальський причал

Карпо і Григорій перебирають сіті, звільняючи їх від водоростів. Здалеку чути музику.

Карло. А скумбрія на дно пішла. Чи, може, турки переймають.

Григорій. Ми самі для себе — турки. Всюди риба вимирає — по ріках, по озерах.

Входить Альбіна.

Альбіна. Хоч на юшку спіймали?

Григорій. Камбалу візьмеш?

Альбіна. Моя мама камбалу і за рибу не вважала. Для неї що камбала, що медуза — однаково.

Карло. У неї власний виїзд був.

Альбіна. Був.

Карло. І яхта була.

Альбіна. Була.

Карло. І наган марки «ТР»... Персональний.

Альбіна. Хіба в Одесі чесній жінчині можна без нагана прожити? Там є такі жори-ухажори... Мадам, у вас очі, мов грецькі маслини... А я йому: пардон, замужня. І наганчиком, наганчиком під бік — знай наших. Альбіна вміє за шлюбну честь постояти.

Карло. Це тебе мама навчила?

Альбіна. А хто ж? Їй сам Харитонов квіти додому прислав.

Карло. Хто це — Харитонов?

Альбіна. Світило одеської опери. Ви в цій дірі нічого не бачили. Хіба мама думала, що її Альбіна за рибалку вийде? (Помітивши рибу в окремому кошику). А це для кого ховаєте? Ага, піймалися. Курортниць частуєте. Я вас виведу на чисту воду.

Григорій. Не чіпай. То для Медуна.

Альбіна. Для отого дикуна печерного?

Григорій. Не плещи язиком. Святе діло чоловік робить. Як не доглянеш — усе завалиться. Пам'ять людська помре. Син про батька не знати-ме, онук — про діда.

Альбіна. Непорядок це. Чоловік біля жінки повинен жити. А він про домівку забув. У його Мотрі якийсь рибалка ночує. Виноградник допомагає порати. Відомо, який виноградник.

Григорій. Мотрі позаздрила? Дивись, Альбіно.

Альбіна (*ніжно*). Дурний ти в мене, Гришо... Пора снідати. Заходьте й ви, куме. Я вам по чарці приготувала.

Всі виходять. Незабаром з'являється Катерина й Маринка. Катерина ступає вільно й легко.

Лише тепер ми помічаємо, що вона для своїх років виглядає дуже молодо.

Катерина. Кажеш, на могилці були?

Маринка. З капітаном ходили. Він любив бабусю.

Катерина. Мати його теж любила. Я води дощової збрала. Увечері коси тобі вимію.

Маринка. Відрізати хотіла.

Катерина. Хіба можна такі коси відрізати? Коса... То гордість дівоча, Маринко.

Маринка. Хочете, я вам коси заплітатиму?

Катерина. Тобі зі мною, мабуть, невесело.

Маринка. Вас усі люблять. Кажуть, ніхто так хворого не вилікує, як ви.

Катерина. Мати лікувала краще. До неї звідусюди їздили.

Маринка. Мати... Колись я не розуміла, що це означає. Просто люди. Дівчатка, хлопчики. Малі, дорослі... А мати... У мене ніколи не було матері.

Катерина. Добре, що ти в нас лишилася. Ліжко треба купити. Щоб у тебе окреме було.

Маринка. Ні! Не треба... Мені подобається з вами спати. (*Пригортається до Катерини*). Не треба купувати ліжко.

Катерина (*ніжно*). Худенька... Ростеш. І душа твоя росте.

Маринка. Катерино Микитівно! Радіолу він купив не для мене.

Катерина. А для кого ж?

Маринка. Для вас. Неля мені все розказала.

Катерина. Не вірю.

Маринка. Правда. Він тільки не признався. Боявся, що ви не приймете. А ви запитайте в Нелі. Он вона йде.

Входить Неля з мольбертом і фарбами. Спалахнула блискавиця, вдарила гроза.

Неля. Ви любите грозу на морі?

Катерина. Люблю. І боюсь. Саме тоді відчуваєш: там хтось дуже великий думає...

Неля. Де?

Катерина. У морі. В глибині.

Маринка. Дельфіни. Вони думають. І мову людську розуміють.

Катерина. Ні, море думає.

Неля. Море?

Катерина. Гроза думає...

Неля. Гроза думає?

Катерина. Хмари думають. І тоді буває гроза...

Неля. Дивно ви говорите. Я ніколи такого не чула.

Катерина. Це в мене від матері. Вона воду і вогонь обожнювала. Сонце. Море. Нічого мертвого для неї не було.

Неля. Тепер я розумію, чому ви музику любите. От, скажімо, Валентин Михайлович. Він все вміє пояснити. Але можна просто любити. Без пояснень. (*Після паузи*.) Він давно у вас працює?

Катерина. Років зо два. Золоті в нього руки. Я багато хірургів бачила. Ще там, у катакомбах починала. Але так, як він... Віртуоз.

Неля (*поправляє*). Віртуоз... Мені приємно, що ви так про нього кажете.

Катерина (*почервонівши*). Вам легше, ніж нам було. Ми вчилися, та не довчилися. Практикою надолужували.

Маринка. Ой, забула! Мене дядько Григорій на причалі жде. Морських коників для мене наловив. (*Вибігає*).

Неля (*вагаючись*). Катерино Микитівно! Давно запитати хотіла. Та все якось боязко... Кажуть, ви матір мою знали.

Катерина (*майже злякано*). Хто це сказав? Ні, Нелю. Ні.

Неля. А Медун? Одного разу я його бачила. На скелі стояв. Вечір був місячний. Борода біблійська. Величний — мов сам Мойсей. Доки я добігла — наче під землю провалився.

Катерина. Хто вам таке сказав?

Неля. Може, просто вигадка.

Катерина. Звісно, вигадка...

Катерина виходить. Неля починає малювати.

З м'ячем і волейбольною сіткою берегом проходять хлопці і дівчата.

Перша дівчина. Нелю! Ходімо з нами. За оті скелі...

Друга дівчина. Там такий пісок. Просто світитесь. Перший хлопець. Юшки наваримо.

Другий хлопець (*граючись транзистором*). Через місяць наше кафе відкривається. Молодіжне. Подія! Дещо обговорити треба. Неля. Спасибі. Іншим разом.

Щось наспівуючи, хлопці й дівчата виходять.

Неля продовжує малювати. З'являється Валентин, стежить за її пензлем.

Валентин. Я вам не заважаю?

Неля. Як сказати... Можу й кинути.

Валентин. Ні, ні! Дуже вас прошу — продовжуйте. Для мене це, мабуть, важливіше, ніж для вас. Цікаво побачити процес творчості.

Неля. Яка тут творчість? Просто не дозволяю собі лінуватись. Є задум чи немає, але щодня змушую себе за пензель братися.

Валентин. Розумію. На жаль, я не можу запровадити для себе такого режиму. Нечасто трапляються цікаві операції.

Неля. Катерина Микитівна дуже високої думки про вас. Як про хірурга.

Валентин. Добре у неї серце. Та чи видужає?

Неля. Не перебільшуйте. Ну, було трохи...

Валентин. Не в цьому справа, Нелю. Той, хто пережив катакомби, уже не може бути нормальною людиною.

Неля. Скажіть, ви цілком точно знаєте, що таке нормальна людина?

Валентин. Якщо казати про жінку, то нормальна людина — це ви, Нелю.

Неля (*сміючись*). Помиляєтесь! Психіатри знайшли б у мене сімдесят сім відхилень від норми.

Валентин. Не бачу жодного.

Неля. Наприклад, я інколи сама з собою розмовляю. Що ви на це скажете?

Валентин. Активна робота уяви. Зіштовхуються «Я» і друге «Я». Для художника — нормальна психічна модель. Нелю, давайте поїдемо на «Ластівці». Ви собі будете малювати, а я дивитимусь. Згода?.. Вам потрібна морська глибочінь. Де ж ви її тут побачите?

Неля (*лукаво*). Після грота... Та ви не ображайтесь. Ви... Мені б хотілося з вами дружити.

Валентин. Дружити?.. Ну що ж, спробуємо. Тільки для мене, Нелю... Для мене вашої дружби мало. (*Дивиться на годинник*). Через три години я вас розшукаю.

Валентин виходить. Неля продовжує малювати.

Виплугуючись із складок парусини, із баркаса вилазить Володимир. Обличчя неголене. Сорочка брудна, пожмакана. Сонно озирається. Нарешті помічає Нелю. Довго дивляться одне на одного.

Неля (*майже пошепки*). Володя і...

Володимир. Дивуєшся?.. Здрастуй, Нелю.

Неля. Як ти опинився тут?

Володимир. По правді сказати?.. Тобі ніколи не брехав... Шукаю роботи. І тебе... Тебе теж...

Неля. Давно випустили?

Володимир. Про це не треба. Зав'язав.

Нелю. Надовго?

Володимир. Та що казати? Тобі все одно... Просити побачити хотів. Ми ж — ніхто... Чужі люди. Ну, може, бичків ловили разом... Дитинство ж у кожного буває. Дерibasівська, каруселі, чортове колесо. Одні — вгору, другі — вниз. І тих, що внизу — ніколи не люблять.

Неля. Де ж ти зупинився?

Володимир. Що ти малюєш?

Неля. Баркас.

Володимир. Ото і є мій готель. Люкс. З ванною. Такої ванни жоден король не має. Аж до берегів турецьких.

Неля. Їсти хочеш?

Володимир. Гм... їсти... Море мене нагодує.

Неля. Збігаю додому, щось принесу. А може, разом заїдемо?

Володимир. Не боїшся?

Неля. Кого мені боятися? Тебе?

Володимир. Що люди нас побачать разом. Ти — он яка! Царівна. А я... Гардероб немодний. За-

старів... (*Після паузи*). Хто така Катерина Микитівна? Я від неї посилки одержував.

Неля. Ну, Катя. Що гостинці мені прислала. Я ж у неї живу.

Володимир. Звідки вона мене знає?

Неля. Я тебе знаю.

Володимир. Значить, це від тебе? Якби знаття...

Неля. То що? Відіслав би назад?

Володимир. Навіщо ти це робила?

Неля. Дерibasівська. Каруселі...

Володимир. І тільки, Нелю? А може, хоч трохи... може, лишилося хоч трохи. Ну, того що було в нас колись. Здається, коханням звалось.

Неля. Ні, Володю. Пізно.

Володимир. Ти когось любиш?..

Неля. Так. Когось...

Володимир. Ну, що ж. Баста. (*Після паузи*). Хазяйці своїй... Катерині Микитівні... Передай спасибі велике. Коли буде чим — за все розрахуюсь. Якщо твоя ласка, принеси води. І хліба трохи.

Неля. Ходімо до хати. Пообідаєш.

Володимир. Тут зачекаю. (*Обмацуючи сорочку на грудях*). Я дещо для тебе приберіг... Ні! Нехай у мене лишається.

Неля щось хоче сказати. Але, так нічого й не сказала, рвучко вибігає. Володимир підходить до мольберта, знімає Неліне полотно, довго його розглядає. Бере в руки пензель, палітру. Поволі в ньому прокидається художник.

Ставить на мольберт чисте полотно, накидав перші мазки. Обличчя світлішає, очі загоряються натхненням. Забувши про все на світі, Володимир малює. Та ось руки його опустилися, очі погасли.

Володимир (*стомлено, розчаровано*). Загубили руки. Не слухаються. Богомаз!

Зриває полотно з мольберта і кидає у баркас. Сторожко крадучись, з'являються Вухатий і Куций.

Вухатий. Ось він, лярва! З музами розмовляє. Айвазовського переплюнути хоче. Ату його, ату... Ну, Художнику! За все розквітаєшся.

Кирпа з ножем налітає на Володимира.

Володимир стрибнувши до баркаса, захищається якорем.

Володимир. Спробуй, мерзотнику! Скальпа зніму.

Вухатий (*примирливо*). Слухай, Художнику. Сядемо за стіл переговорів.

Володимир. Кажі. Я слухаю.

Вухатий. Куций тобі все прощає. Ти ж знаєш: його слово — закон.

Володимир. Передай Куцому, що Художник плює на його закони.

Доки Вухатий відволікає увагу Володимира, Кирпа встигає наблизитися до своєї жертви.
Удар ножа.

Володимир. А-ай!.. Сволота.

Падає у баркас.

Вухатий. Віддавай кінці. Мершці!

Намагається відштовхнути баркас від берега.
Вбігає Мирон.

Мирон. Стій! Не руш.

Вухатий. Іди своєю дорогою, братішка. Не мара мундир.

Мирон. Геть від баркаса! Чуєте?.. Кому кажу?
Вухатий з оголеним ножом
наближається до Мирона.

Вухатий. Пера захотів?..

Несподіваним ударом Мирон звалює Вухатого.
Між ними триває запекла боротьба. На допомогу
Вухатому поспішає Кирпа. Тепер вони удвох
навалилися на Мирона. Вбігає Неля.

Неля. Що це?.. Мироне Кузьмичу! (*Кричить*).
Григорію Микитовичу! Сюди, мерщій! Всіх кличте, всіх.

Вухатий і Кирпа тікають.

Мирон. Спасибі, Нелю.

Неля. Де Володимир?

Мирон. Хто? Який Володимир?.. Третій там.
У баркасі.

Неля стрибає у баркас.

Неля (*кричить*). Володю!.. Вони його вбили.

Затемнення.

Кімната у готелі

Інтер'єр сучасної кімнати в готелі. Майже все вікно закрито великою шторою, на якій бачимо виразні водорості. На передньому плані — полірований столик з вазою. Мирон ходить по кімнаті. Офіціантка вносить дві пляшки вина.

Офіціантка. Більше нічого?

Мирон. Спасибі. Нічого. Відкоркуйте пляшки.

Офіціантка. Одну?

Мирон. Обидві.

Офіціантка. Другий раз замовляєте.

Мирон. Рислінг... Чисте сонце. Соки землі і неба.

Офіціантка. Ви ж нічого не їли. Тільки п'єте.
Може, щось принести?

Мирон. Неварто.

Офіціантка (*відкриваючи пляшки*). І все ж таки ви — не п'яниця.

Мирон. П'яниця?

Офіціантка. Ні. Навпаки... П'яницю я здалеку впізнаю. Навіть тоді, коли він тверезий... Ви одружені?

Мирон. Колись був.

Офіціантка. Діти є?

Мирон. Донька. В інтернат одвів. Їй скоро за парту.

Офіціантка. Хто ж у вас іще є? Може, мати?

Мирон. Тільки море.

Офіціантка. А на землі?

Мирон. Земля? На певні, що вона існує? Може, це тільки фантазія нервів.

Офіціантка. Одну пляшку я все ж таки заберу.

Мирон. Фантазія підтопаного телепня... Риб'ячого капітана. Як ви гадаєте, скільки мені років?

Офіціантка. Половину розміняли.

Мирон. Чого половину?

Офіціантка. Століття, звичайно.

Мирон. Жахливо! А вона... Вона народилась тоді, коли мене осколком... Воду для Одеси добували... Фантазія!

Офіціантка (*ставить пляшку*). Як вас переслідує така фантазія, — залишаю. Лікуйтеся. Пройде. Де ж вона — фантазія ваша?

Мирон. Ми з нею приїхали разом. Відвели Маринку в інтернат... Потім вона пішла. Сказала, що подзвонить. У неї — серце...

Офіціантка. У всіх — серце...

Мирон. Незвичайне серце. Велике. Він їй чужий. Зовсім чужий. Його поранили. По суті вбили. Якби не лікар наш Валентин Михайлович... А вона тепер цілі ночі в лікарні просиджує. Біля його ліжка...

Офіціантка. Значить, не чужий.

Мирон. Вона його не любить.

Офіціантка. Ой, не кажіть! Якщо колись любили, — завжди місток лишається.

Мирон. Як ви гадаєте, — подзвонить?

Офіціантка. Якщо умовились.

Мирон. Ні. Сама сказала: подзвоню. Просто так. Дзвонить телефон. Мирон бере трубку. Вагаючись, передає її офіціантці.

Скажіть — немає... Вино... Не хочу.

Офіціантка. По телефону не пахне.

Мирон. Язик... Ворог мій.

Офіціантка. Гаразд. (*Бере трубку*). Так, готель. Його немає. Він ждав... А ви зайдіть... Чому не можна? Можна!

Мирон. Що вона сказала?

Офіціантка. Через півгодини буде тут.

Мирон. Душ... Холодний душ.

Кинувши на плечі рушника,
Мирон зникає у ванній кімнаті.

Затемнення.

Коли знову з'являється світло, — ми бачимо Нелю, що, стоячи біля вікна, зосереджено розглядає штору. На столі — вино, цукерки, фрукти. Біля шафи лежить Неліна парасолька. Входить Мирон з квітами. Неля розгублено йде йому назустріч.

Мирон. Здрастуйте, Нелю.

Неля. Я вже хотіла піти. Ви на гостей чекаєте?

Мирон. На вас чекаю...

Неля. Це ви для мене? Навіщо?..

Мирон (*подаючи квіти*). Не знаю, що в таких випадках треба казати.

Неля. Які гарні квіти! Це — для мене? Правда, Мироне Кузьмовичу?

Мирон. Для вас, Нелю.

Неля. Можна, я їх сюди поставлю?

Мирон. Звичайно.

Неля ставить квіти у вазу.

Неля. У мене є подруга. Теж художниця. Я в неї завжди зупиняюсь... Ну от, прилягла відпочити. І раптом — сон...

Мирон. Що вам снилося?

Неля. Море. А по хвилях білі коні біжать. Багато-багато! І гриви в них такі... Як піна морська. І небо якесь незвичайне. Я ніколи не бачила такого неба. А серед отих коней — чоловіча постать...

Мирон. Чия постать?

Неля. Потім.

Мирон. Чия?

Неля. Ваша, Мироне Кузьмовичу... Тільки чомусь ви на мого тата схожі. Я його ні разу не бачила. Але уявляла саме таким. Ви зупинили одного коня, потім другого. Просто морський бог! Я хотіла сказати: «Тату!» А сказала зовсім інше слово. І сама його злякалася... І тоді. Тоді я вам подзвонила.

Мирон (*похмуро*). Тато... Ну, що ж... Цілком природно.

Неля. Чого ви нахмурились?

Мирон. Давайте вип'ємо. (*Наповнює келихи*). А тепер...

Несподівано Мирон цілує Нелю. Неля ставить свій келих на стіл. Мирон відкидає свій келих в куток кімнати. Він з брязкотом розбивається.

Неля (*гнівно вирвавшись із обіймів*). Слухай-те!.. А я гадала...

Мирон. Пробачте, Нелю...

Неля. Не робіть цього більше. Ви ж не такий. Знаю, що не такий.

Мирон. Коли ви розглядали водорості...

Неля. Водорості? (*Показує на штору*). Це — моя! Стилізовані водорості.

Мирон. Прекрасна у вас професія, Нелю!

Неля. Це не професія... Просто — необхідність. Як ви колись казали. Тепер я цього не роблю.

Мирон. Чому?

Неля. Мистецтво не терпить компромісів. Або все, або — нічого!.. Ви буваєте на виставках?

Мирон. Інколи...

Неля. Давайте сходимо. Я покажу вам роботи моєї подруги. Ото мистецтво!.. Вона пише так, як дихає. Без будь-яких зусиль. А яка правда... Це те, що лишається...

Мирон (*на штору*). Мені здається — це теж лишається.

Неля. Де?

Мирон. В душах людських... Подивіться, як тут затишно.

Неля. Невже ви справді попливете в Індію?

Мирон. Документи в мене запросили. Анкети, фотокартки... Словом, всякі там формальності.

Неля. Візьміть мене. Скажімо, куховаркою.

Мирон. А зумієте?

Неля. Нічого не вмію, окрім яєшні... Ну, ще, може, полуниці зі сметаною. Я їх дуже люблю.

Мирон. На кораблі полуниці не родять.

Неля. Чесно кажучи, не тільки сон мене привів до вас... Сходила на виставку, — і так мені стало тоскно!.. Навіть до подруги не повернулася. Звісно, я рада за неї. Але відчуваю: в душі ворухиться якесь негарне почуття. Може, заздрість... (*Сумно посміхнувшись*). От бач, яка я. Нехороша.

Мирон. Ви — щира, прямодушна... Це добре!

Неля. Прямодушність — сестра дурості.

Мирон. Ні, Нелю! Сестра чесності. Я багато про вас думав.

Неля. Вас просто гнітить самотність.

Мирон. Самотність — це правда. Вона для мене нестерпна. Але... Зрозумійте: я вже знав молодість. Двічі її нікому не вдавалося пережити.

Неля. Молодість буває або довга... Як у вас... Або її не буває зовсім. (*Дістає з-під парасольки дубовий корінь, подарований Мирonom*). Пізнаєте?.. Він таки в той вечір засвітився. Я собі загадала: якщо засвітиться, значить...

Мирон. Ну, кажіть.

Неля. Значить, доля!.. Погасить електрику.

Мирон гасить електрику. Неля підіймає корінь, він світиться в її руці. Обоє зачаровано дивляться на його синювате світло. У Нелиному голосі бриляють лукаві нотки.

А ви — слухняний. Сказала погасить — погасили... Я так і думала, що ви — слухняний.

Мирон. Я, мабуть, просто незграбний. Ви якась... незрозуміла для мене.

Неля. Робіть усе навпаки. Тоді вгадаєте мої бажання. (*Кладе руку йому на голову*). Ви не помічали, що у вас волосся світиться? Так само, як оцей корінь.

Мирон. Воно просто... сивіти почало.

Неля. Ні, то — світло... з глибини. Те, що не вмिरає.

Мирон (*бере її за руку*). Нелю! Коли ми їхали сюди, ви з Маринкою вибігли на палубу. Стояли під дощем. Ви і Маринка... А я дивився і думав: немає в мене нікого, крім вас... Два серця... От бач, не вмію сказати. Мабуть, смішно виходить.

Неля. Трохи несучасно. Я теж якась несучасна. А проте... Ви ще мене не знаєте. (*Цілує Мирона*). Ось вам.

Мирон. Нелю!

Дзвонить телефон. Мирон роздратовано бере трубку.

Мирон. Нагадуєте? Про що нагадуєте?.. До одиннадцяти? Це — не відвідувачка. Це — дружина. (*Кладе трубку*).

Неля. Мироне Кузьмовичу!..

Мирон. Ви нікуди не підете. (*Погойдує порт'єру*). Сьогодні — це наш дім.

Неля. А завтра?.. Вам завтра в море. Надовго. Може, на цілий рік. А може, на два...

Мирон. Море має берег. А на березі... На березі є вікно. Будете чекати?..

За вікнами шумить злива.

Неля. Будь ласка, причиніть вікно. Дощ пішов.

Мирон. Дощ... Я й не помітив. (*Причиняє вікно*).

Неля (*сумно і якось ніби винувато*). Катерина Микитівна ночви під ринву поставила. Вона завжди ночви ставить. У неї коси великі.

Мирон. Не треба, Нелю...

Неля. Вони не подзвонять більше?

Мирон (знімає трубку й кладе поруч з апаратом). Якщо прийдуть — вижену!...

Неля припадає до грудей Мирона.

Неля. Нехай... сьогодні — це наш дім.

Затемнення.

Подвір'я Катерини

Із хати через вікно летять Неліні речі: ескізи, палітри, тюбики з фарбами, пензлі. До подвір'я підходить Карпо. Вікно зачиняється. Альбіна виносить із хати валізу, плащ, пальто. Кидає речі на купу, замикає хату.

Альбіна. Щоб і духом її не пахло! Змія потайна. А ще художниця. Одеська опера святкову завісу їй замовила... Якби був живий Харитонов — на поріг би її не пустили. Дикуни!

Карпо. Бідна Одеса. Зовсім здичавіла.

Альбіна. Коли моя мама була жива...

Карпо. Харитонов їй квіти прислав...

Альбіна. Квіти? Він щонеділі в нас обідав. Я в нього на колінах сиділа. Казав, що я актрисою буду... А бачите, що вийшло.

Карпо. Що вийшло — бачу. Добре бачу. Щоб отак виселяли. Не по-нашому якось.

Альбіна. Може, й весілля отут відсвяткуємо? Вона з Мироном злигалася. А Мирон... Ви ж знаєте, до кого він сватався.

Карпо. Така вже природа людська. Старе до молодого тягнеться. Тільки чого це ти тут порядкуєш? На те хазяйка є. Катерина.

Альбіна. Григорій теж хазяїн. Права на спадщину в них однакові.

Карпо. А Григорій знає?

Альбіна. Стала б я в нього про таке питати! Не діждеться...

Альбіна переможно виходить. З'являється Неля.

Побачивши купу речей, все зрозуміла.

Неля. Я б і сама виїхала. Квартиру шукала.

Карпо. Знайшла?

Неля. Через тиждень звільняється. Дачники живуть.

Карпо. У мене поживеш... Ну, як воно у вас, надійно?

Неля. Що надійно?

Карпо. Одруження ваше.

Неля. Яке одруження?

Карпо. З Мироном... Він сам мені казав.

Неля. Хіба він казав, що ми одружились?

Карпо. Ні. Але... Казав, що самотності його край прийшов. Гаразд. То ваша справа. Чекай мене тут. По тачку піду.

Карпо виходить. Біля двору з'являється

Катерина. Неля підводиться їй назустріч.

Катерина. Нелю! Що це означає? Ви виїжджаєте?

Неля. Катерино Микитівно...

Катерина. Я вас чимось образила? Вибачте, Нелю. Хазяйка з мене кепська. То правда.

Неля. По суті... Все правильно. Так і треба. Заслужила. Тільки... Те, що сталося... З Мироном Кузьмовичем...

Катерина. Це ваше право, Нелю.

З'являється Карпо з тачкою.

Карпо (до Нелі). Давай сюди свій інструмент. А я речі прихоплю.

Катерина. Ні! Неля нікуди не піде.

Карпо. А-а... Я так і сказав Альбіні.

Катерина. Це — вона?

Карпо. Рушимо порожняком.

Карпо бере тачку, виходить. Катерина вносить речі в хату. Із відчиненого вікна звучить Моцарт.

Катерина повертається на подвір'я.

Неля. Маринка нічого не знає.

Катерина. Дізнається. Вона вас любить.

Неля. І ви здатні отаке простити?

Несподівано для себе самої Катерина впала

грудьми на загорожу і тяжко заплакала.

Неля нерішуче наближається до неї.

Катерина (кричить крізь сльози). Геть!.. (Неля розгублено відступає). Гадаєте, чого я заміж не вийшла? Хіба в мене женихів не було? Були. (Похопившись). Стривайте, Нелю. Не зважайте на мене. Це нерви. (Підходить до Нелі, по-материнському їй голубить). Хіба ж ми знаємо себе?.. Просто баба. (Силувано посміхається). Якби донька в мене була... Може б, їй теж позаздрила...

Неля. Пробачте.

Катерина. За що вам вибачатися? Облишмо, Нелю. У вас більше прав на нього. Може, я й хотіла йому щастя дати. Та пізно вже для мене. Пізно!..

Біля двору з'являється Володимир. Його не впізнати — він зодягнений у новий костюм.

Володимир. Нелю! Я до тебе.

Катерина. Хворий! Хто вам дозволив покинути лікарню?

Володимир. Я вже не хворий. Спасибі вам, Катерино Микитівно. За все спасибі!.. Мене Валентин Михайлович виписав.

Катерина йде в хату. Неля наближається до Володимира.

Неля. Де це ти взяв?

Володимир. Костюм?.. Брат привіз. Він мене на станції жде.

Неля. Тобі дуже гарно в ньому.

Володимир. А ти, кажуть, заміж виходиш. Це правда?..

Неля. Може, й правда.

Володимир. Чому «може»?

Неля. Навіть у загсі дають місяць на роздуми.

Володимир. Нелю! Навіщо оті ночі біля мого ліжка? Турбота. Гуманність. А насправді — катування... Скажи, навіщо?

Нелю. Бичків ловили разом.

Володимир. Не вірю! Так не буває... Я стану іншим. Зовсім іншим. Піду на роботу...

Неля. Куди ти зібрався їхати?

Володимир. Братеник до себе кличе. А ти що порадиш?

Неля. Не маю права радити.

Володимир. Так. Розумію... *(Після паузи)*. Пам'ятаєш, Нелю, я дах у тебе лагодив?

Неля. То вже не для мене. Я більше там не жила.

Володимир. Ти мені тоді віддала свою роботу. Пригадуєш? *(Дістає з-під сорочки зразок тканини)*. Ось вона!.. Я її зберіг. Там, де я був, — народ одчайдушний. Сентиментів не любить. А все ж таки просили — покажи! По руках ходила. Хтось про доньку думав. Хтось про дружину... Уявляли їх в отаких сукнях. А я про тебе розповідав. Пишався тобою. Всі мені заздрили. Повір: якщо виїде з мене щось путнє, — це вона мене в люди вивела! Візьми. Може, згодиться...

Відає Нелі зразок тканини. Неля зосереджено його розглядає.

Неля. Вона з тобою була там?

Володимир. Була.

Неля *(зворушено)*. Спасибі тобі, Володю. Спасибі, що зберіг. Вона таки справді гарна. Я витратила на неї десять хвилин.

Володимир. Все життя... І десять хвилин. Дозволь, я завезу її на фабрику. Тебе я теж уявляв у такій сукні. Може, колись побачу... А не тебе — хоч сукню на комусь побачу.

Неля. Гаразд. Вези.

Відає тканину Володимирі!

Володимир. Невже ми більше не зустрінемося?

Неля. Не знаю...

Завіса.

Дія третя Катакомби

Горить свічка, освітлюючи бородате обличчя Медуна. Над його головою нависає чорна, засмалена каганцями скеля. Біля кам'яної стіни стоїть піраміда із старої зброї. Окрім Медуна, нікого немає. Але Медун, запершись на милицю, розмовляє так, наче його оточують десятки бійців. Згодом із темряви сторожко підкралася чоловіча постать. Це Володимир. Сховавшись у нішу, він спостерігає за Медуном.

Медун. Вечірню поверку становись! По порядку номеров — розчитайсь! *(Торкаючись до рушниць та автоматів)*. Перший. Другий. Третій... Голоштан! Підбери живота... Четвертий. П'ятий... Куди дивишся, Чернишов? Ти не в тещі на іменинах, а в строю. Що ти хотів? Вопрос?.. Запам'ятай, Чернишов: у старшини увольнїтельну випросити можна, у родини — нікогда! Сам уже двадцять два роки у відпустці не був. Отбой!.. Днювальний, сїдай. Поговоримо. Солдат спить, а служба йде... Дмитре, дай закуриць. *(Сїдає, закурює)*. Ти правильно зробив — себе і їх однією гранатою. Помирати — так з музикою. А там — живуть. Народжуються. Старіють. Житіє!.. Ось бачиш, Дмитре, — свічка горить. Якби не горїла, — було б темно. Як у могилі. А що таке темно? І що таке —

світло? Звїдки все пішло, куди дївається? Не знаєш, Дмитре?.. І я не знаю. Вони теж не знають. Не знають — а живуть. *(Помітивши постать Володимира)*. Хто тут?

Володимир *(виходить із ніші)*. Це я, Миколо Остаповичу.

Медун. Фу!.. А мені вже привидїлось, що я справді Дмитра з того світу викликав. Ми тоді молодші були, ніж ти зараз.

Володимир *(розгортаючи альбом)*. У вас є ще одна свічка?

Медун. Навіть гасова лампа є. Тоді скатами світили. Резиною від машин. Через те й стїни такі чорні. Я чув, у Парижі собор є з такого каміння.

Володимир. Собор Паризької Богоматері.

Медун. То він, кажуть, теж від заводського диму почорнів. Ракушняк всяку сажу в себе втягує. І то вже навіки.

Поставивши біля себе лампу, Володимир дістає олівця й починає малювати Медуна.

Володимир. Підїдїть ближче до піраміди. Отак. Це добре, що я підстерїг вас за отїєю розмовою. Тепер мені все ясно. *(Захоплено малює)*. І взагалі дещо прояснилось.

Медун. Про що ви?

Володимир. Я життя намагався розгадати. Вічність, безмежність. Ну, словом, життя... Якби вас не зустрїв, то, може, так би нічого й не второпав.

Медун. Ви на мене не рівняйтесь. У вас своє життя. *(З сумною посмішкою)*. Мене тут за святого мають.

Володимир. Хїба це погано?

Медун. Далеко мені до тієї корони. Та й навіщо вона? Ну, а віра... Як же без неї жити? Вона в кожній людині є.

Володимир. Якби ж то в кожній!.. Ось ви себе замурували... Хто на таке здатний?

Медун. Де ж я себе замурував?.. Всі мені це кажуть. І всі чомусь дивуються. А тут і дивини ніякої немає. Бувало, замурує себе людина аж до кінця життя. Та не так, як Медун... Зовсім замурує. Тільки віконечко залишить, щоб їжу подавали. І ніхто не дивується. Ніби так і треба. Віра!.. Хїба ж моя віра менша?

Володимир. Як назвати вашу віру?

Медун. Перші християни теж із катакомбів починали. А крові стїльки було!.. Нова віра завжди кров'ю приходить. Великою кров'ю. Щоб рід людський знав: не заради пустощїв сонце світить. І хлїб дає не заради пустощїв...

Володимир. Яка ваша віра?

Медун, ніби не чуючи запитання, приголомшено дивиться Володимирі під ноги. Підходить, сердито висмикує з-під черевика солдатський казанок.

Медун *(тицяючи зігнутиим казанком у груди Володимира)*. Що ж ти оце зробив? Як ти посмїв черевиком, черевиком?.. Ми так тільки гїдру

топтали... Тут же ось написано — Чернишов... Ціленький був, наче тільки-но після каші вимили. Ех, ідять його мухи!

Володимир. Вибачте. Я поставив, щоб зручніше було. Не хвилюйтеся, вирівняю... Ви так добре стояли. Давайте продовжимо.

Медун (*відвернувшись*). Пішов би ти під три чорти зі своїм малюванням. Такий експонат зіпсував.

Володимир. Я ж не хотів... Не знав...

Медун. Ото ж воно й повелось тепер... Не хочуть пам'ятати, що по крові людській ходять.

Володимир. Неправда! Пам'ятаємо... Але де ж нам ходити? Всюди кров була. На кожному кроці. То що ж нам тепер — земну кулю музейним експонатом оголосити?

Медун (*примирливо*). Ну, гаразд... Малюй.

Володимир. Ви про віру почали казати. Яка ваша віра?

Медун. А така віра, що народ наш — богоносець великий. Через те він так і страждає. Йому світ належить врятувати. І врятує!..

Володимир. Це ж Достоевський!

Медун. Та чув уже, казали. Але я сам до цього дійшов. Не по-друкованому — по душі власній.

Володимир. У церкву ходите?

Медун. Колись ходив. У нас там під алтарем запасний вихід був. А як схопили Грищенка... Їх разом з попом повісили. (*Показує на піраміду*). Тепер ось мій алтар. Так я й сказав колись пресвітерів!..

Володимир. Кому?

Медун. Було в мене. Після війни до сектантів прибився. Оця думка спокою не давала: ідея — Бог, Бог — ідея... Назви, назви... Потім так вирішив: хіба ж за назву вони помирали? Не за назву — за суть! За віру праведну... Ось за що!.. Той, хто легкого хліба шукає... Кормушкою, брат, тільки свиней приманюють. Для людини ніколи не буде легкого хліба. Ніколи!.. Або вона людиною перестане бути. Все життя наше з вірою пов'язане. Без віри ми — ніхто й ніщо. А як нас величати... Про це нехай книжники дбають. Одне скажу: мамоні служити не збираюсь.

Володимир. Мамона... Що це таке?

Медун. Нажива, золото...

Ледве чутно долинає Нелін голос: «Лю-ди! Лю-ди!»

Медун. Що за дивина? Наче хтось кричить. (*Дослухається*). Ні. Тихо...

Володимир насторожується, загортає альбом.

Володимир. Невже Неля?.. Від неї всього можна чекати.

Знову долинає голос: «Лю-ди!»

Медун. Справді — кричить...

Володимир. Це — Неля... Не кажіть, що я вас малюю. Добре?

Медун. Хіба це таємниця?

Володимир. Розумієте, я — не художник. Вчився колись, та не вийшло в мене. А вона — справжня художниця... Гаразд?

Медун. Ну, коли так... На все добре.

Медун виходить. Володимир зникає в темряві. Незабаром з'являється Неля, вслід за нею входить Медун. Погасивши ліхтарика, Неля знесилено сідає на кам'яний виступ, який служить стільцем.

Неля. Як тут моторошно!

Медун. Мабуть, від екскурсії відбилися?.. Таке буває.

Неля. Вас шукала.

Медун. Он воно що... Кисляку хочеш? Із козяничого молока. (*Подав бляшаного кухля, Неля п'є*). Як же ти наважилась піти в катакомби?.. Хто сюди потрапить — довіку не вийде.

Неля. Я була певна, що обов'язково вас розшукаю. Ви мені дуже потрібні.

Медун. Навіщо?

Неля. Кажуть, ви матір мою знали.

Медун. Людей тут було — голці впасти ніде. Усіх не запам'ятаєш. Як звали матір?

Неля. Не знаю... Нічого про неї не знаю.

Медун. То звідки ж ти взяла, що Медун знає?

Неля. Чула...

Медун (*вагаючись*). Н-да... Ти дуже стомилася. Відпочивай. Будь як вдома... Потім побалакаємо. (*Хоче йти*).

Неля. Ні! Не ходіть. Я сама боюсь...

Медун. Не видно, щоб ти була із лякливих.

Неля. Темряви боюсь.

Медун. Я теж боюсь темряви.

Неля. Боїтесь?.. Тоді чого ж ви живете в катакомбах?

Медун. Е-е, дочко... Не всяка темрява сама на себе схожа. Буває така п'ятьма, що змушує світлом себе величати... І величають. І вірять: то — не темрява. То сонечко світить... Потім отямляться — і самі себе питають: як же це сталося? Невже ми були сліпі? Вона ж — ота п'ятьма — сонце наше випиває! Поїдом його їсть... Отієї темряви боюсь, дочко.

Неля. Я відчуваю: люди знають. І Катерина Микитівна знає... Але мені не кажуть. Що вона там вчинила, — моя мати? Може... Подумати страшно... Може, вона була зрадницею?

Медун. Тіпун тобі на язик! Як ти могла таке подумати?.. Ксеня... Вона сотні людей від смерті врятувала. А ти кажеш — зрадниця.

Неля. Ксеня?.. Її звали Ксенею?.. Розкажіть. Благаю вас.

Пауза.

Медун. Звісно, знаю... Хто ж її не знав? Гріх було не знати Ксеню. Та й чоловік її... Іван... Тебе як по-батькові?

Неля. Іванівна...

Медун. Правильно Катерина записала.

Неля. Де записала?..

Медун. Тут багато дітей без батьків лишилося. Як прийшли наші — дитячий будинок відкрився... Катерина ще й сама дитиною була. А немовлятко... Панасівна хотіла у себе залишити. Але вдома ні

хліба, ні до хліба. Хоч зуби на полицю клади... Катерина відвезла тебе до Одеси. В дитбудинок здала...

Неля. А Ксеня... Моя мати... Що з нею?

Медун. Брехати не можна. Бач, яку нісенітницю вигадала — зрадниця... Ні. Не так було... Як Івана — батька твого — вбило, у Ксені наче розум помутився. Жити їй не хотілось. Стежили за нею, — та не встежили... Вийшла серед ночі з катакомбів. З тобою вийшла. Ти була маленька. Зовсім крихітка... А на світанку — їдять його мухи — такий штормяга заграва... Вранці спохватилися — нема Ксені. Всі куточки обшукали. Немає... Ну, й вирішили берег обстежити. Ти, мабуть, розумієш — не просто це було. Всюди німецькі патрулі ходили. Ну, та це справа звичайна... Вийшов один із нас, прокрався до берега. А там немовлятко хвилями кидає. Лежить воно на березі — ні живе, ні мертво... Не взяло тебе море, дочко. Для життя зберегло. А Ксеню забрало.

Неля. Чогось ви не доказуєте.

Медун (*вагаючись*). Море її забрало. А тебе зберегло.

Неля. Як забрало?.. Не розумію.

Медун. Ех, дочко... Що ж тут розуміти? Знала б ти, як ми в цьому пеклі жили. Солдати не витримували. Ні-ні, та й пустить хтось кулю в лоба. Вмерти було легше, ніж жити.

Неля (*задихаючись*). Значить, вона... Зі мною...

Медун. Хіба можна її судити за це? Було й таке, що солдатські черевики на обід варили. А приправляли мастилом корабельним. Де ж тому молоку взятися? Груди висохли... Та що там! Чесна в тебе мати була. Свята. Не думай про неї лихого.

Неля. Чому ж Катерина Микитівна... чому вона ховала від мене?

Медун. Хіба легко молодій людині з отаким смутком жити?.. Через те й ховала. Щоб душу від журби вберегти...

Неля. Де ж він зараз?

Медун. Хто?

Неля. Той, що на берег пішов... Мене врятував... Він живий?

Медун. Та ніби живий.

Неля. Де ж він?.. я хочу його розшукати.

Медун. Навіщо?

Неля. Цілий вік шукатиму, але знайду.

Медун. Ет, муха-завірюха... Цілий вік... Я ходив... Що ж тут такого? Катерина виняньчила тебе. Їй дякувати мусиш.

Неля. Ви?!

Медун. Все життя себе караю, що матір твою не вберіг.

Неля падає Медунові на груди, плаче.

Та ви заспокойтесь. Ну, досить, досить... (*Після тривалої паузи*). Тут колиска твоя збереглася.

Неля (*вражено*). Моя колиска?..

Медун іде за кам'яний виступ і повертається з великою хустиною в руках.

Медун. Гріх віддавати звідси. Та якщо для життя треба... Візьми, дочко.

Неля бере хустину.

Ксеня нап'яла її на шомполи від рушниць. Іван забив багнета в розколину... Підвісили на мотузках до багнета... Ото й була твоя колиска. Потім Катерина тебе на ній гойдала.

Тривала пауза.

Неля. Яка вона — моя мати? На кого схожа?..

Медун. На тебе... Як дві краплини води. Мені й зараз видиться: Ксеня стоїть...

Неля. Орнамент... Хтось його малював... І не думав про славу... Про життя думав. (*Занурює обличчя в хустину*). Матусина!.. Моя... (*розглядає орнамент*). А ім'я зникло... мов звук над морем. Скажіть, ви коли-небудь думали про те, щоб ваше ім'я збереглося?

Медун. Кому воно потрібне?..

Неля. А інші... Ті, що вмирили...

Медун. Ніхто про це не думав. Лягали в землю, — як насіння лягає. Щоб добрі сходи були...

Неля. А може, й не треба нічим бути — тільки краплиною у людському морі... Розчинитись у ньому. Зовсім зникнути... Тебе немає. Є тільки море. Є життя... Сонце. Зорі. Люди...

Медун. Е-е, ні... краплина — що? А людина — більше, ніж море.

Неля. Спасибі вам, добрий чоловіче. Оця колиска... Спасибі!..

Затемнення.

Молодіжне кафе

Велика печера, освітлена голубуватим світлом. Це і є Перламутровий Грот. Тепер тут — молодіжне кафе. Світильники сховані в глибокій ніші, через те здається, що кам'яне склепіння осяєне сонцем, проміння якого пробивається крізь товщу морської води. Свище вітер, здалеку чути ритмічне гупання прибою, торохтіння гальки.

Праворуч — вирубані в скелі круті сходи, по яких спускаються до столиків дівчата й хлопці. Кілька пар танцюють під музику.

Музика змовкла. Голос із гучномовців: «Дорогі друзі! Ми запросили вас на відкриття молодіжного кафе. Нам його подарувала сама природа. Перламутровий грот! Про нього склалися легенди... Тепер тут царюють музика й математика, лірика й фізика... Нехай вони в цих стінах стануть рідними сестрами. І, може, згодом наше кафе перетвориться на клуб інтелектуалів...»

Перша дівчина. Ого! Не чекала від Бориса такою красномовства. Оракул.

Перший хлопець. Клуб інтелектуалів!.. Знай наших.

Друга дівчина. Мабуть, почнеться шторм.

Перший хлопець. Він уже почався. Чуєте?

Друга дівчина. Тут шторму не буває. Це ж затока. А там далі... бачиш, як кидає?

Перша дівчина заклопотано виводить Першого хлопця на вершину сходів.

Перша дівчина (*дивиться в морську далечинь*). Павлику, де ж це Неля? Ми ж бачили її біля гирла затоки. Вона там малювала.

Перший хлопець. Дахи зриває. Яке тут малювання?

Перша дівчина. Але де ж вона? Може, у відкрите море винесло?

Перший хлопець. Вона до берега веслувала. Отуди, до пляжу.

Перша дівчина. На пляжі нікого немає. Ні людей, ні човнів.

Перший хлопець. Не слід панікувати. Раніше роздивитись треба.

Перший хлопець і Перша дівчина вибігають. Продовжуються танці й веселощі. Шаленіє вітер.

Гуркоче грім. У темному небі спалахують блискавиці. Згодом до кафе заходять Валентин і Володимир, сідають за столик. До них підходить святково одягнена офіціантка, хоче налити вина. Володимир опускає долоню на порожній келих.

Володимир. Не п'ю. Свою цистерну я вже вицідив. Налийте мінеральної.

Валентин. А я вип'ю. *(Офіціантка наливає)*. За ваше здоров'я, Володимире. Для мене як для хірурга випадок цікавий. А проте нехай більше не повторюється... І ще знаєте, за що я хочу випити?

Володимир. За що?

Валентин. За те, що з вами можна поговорити про безмежність. Люди про неї так рідко думають... Взагалі, що воно за істота — людина? Оцей грот... Було велике диво природи. Так би й залишити... Так ні! Перетворили на кафе.

Володимир. Вам не подобається?

Валентин. Чому не подобається? Приємно. І все ж... є в цьому щось банальне. Ми почали сприймати природу з боку власного комфорту. Але справжня природа... Вона поза комфортом. І поза нами! Ми її не бачимо, не розуміємо... Як це сказано в Тютчева?.. «Для них й сонця, знать, не дышат и жизни нет в морских волнах...» Природа там — в оцій грозі, в бурі, в штормі!.. А тут... Лише бутерброди з ікрою. Хочете? Делікатес. Беріть, беріть... Скоро на штучну перейдемо.

Володимир. Тим краще.

Валентин. Із штучної ікри не можна одержати живої риби.

Володимир. То нехай собі із природної плодиться... Це ж тільки питання нашого честолюбства — ікра, золото, діаманти. Все це — мамона.

Валентин. О-о!.. мовою вавілонян заговорили. Цікаво. Звідки це у вас?

Входять Катерина, Григорій, Карпо.

Вслід за ними з'являються

Перший хлопець та Перша дівчина.

Перший хлопець та Перша дівчина. Григорій, Валентине Михайловичу! Сталося велике лихо... Нелю туди винесло — у відкрите море.

Ці слова глибоко вразили Володимира.

Підвівся, напружено слухає.

Валентин. Жахливо!.. Треба негайно подзвонити в рятувальну службу.

Катерина. Дроти порвані вітром.

Валентин. У кого є мотоцикл?.. Повідомити рятувальників. Нехай висилають скутер.

Карпо. До рятувальників десять кілометрів. Дорога розмокла. Не пройдеш. А наші човни... Ви ж їх знаєте.

Валентин. Що ж ви пропонуєте?

Григорій. Ви на своїй «Ластівці» навіть рятувальників обганяєте. Вона стоїть тут.

Валентин *(здивовано)*. То ви хочете, щоб я?.. Ну, звичайно. Хто ж краще від мене знає «Ластівку»? Так, так. Зараз, одну хвилинку. Що ж, я готовий. Але...

Володимир. Давайте ключі!

Валентин. Ключі? Без мене ви не впораєтесь. Треба разом. *(Неохоче обмацує кишені)*. Куди ж поділися ключі?.. Ага!.. Розумієте... Я переодягався тоді, коли мотор був уже заведений. У старому костюмі лишилися. Зачекайте, я хутко збігаю. *(Прямує до виходу)*.

Володимир *(загородивши йому дорогу)*. Звісно, я вдячний вам. Але ж... Неправда! Ключі у вас.

Альбіна, яка стояла в дверях, владним кроком підходить до Валентина.

Альбіна. У мене була мама.

Валентин. У всіх — мама...

Альбіна. Її вся Одеса знала.

Валентин. Дуже приємно.

Альбіна. У неї був наган... Персональний.

Карпо. Наган марки «ТР».

Альбіна. Чули?..

Валентин. Чув. І не раз. Це вже стало анекдотом. Раптом Альбіна вихоплює пістолет, наближає його до грудей Валентина.

Альбіна. Руки вгору! І не шалі, доктор. Там людина погibas.

Катерина *(злякано)*. Альбіно!..

Перший хлопець. Що ви робите? Це ж бандитизм.

Переляканий Валентин слухняно підводить руки. Альбіна майстерно обмацує його кишені.

Дістала ключі, підкинула на долоні.

Володимир. Дайте ключі!..

Вихопивши в Альбіни ключі, стрибає через бильця тераси і зникає в темряві.

Григорій *(кричить)*. Стривай! Треба ще когось... Зачекай, Володимире.

Вибігає. Та вже затуркотів мотор і човен відразу ж подаленів.

Альбіна *(до Валентина)*. Тепер, детка, я тобі рецепт пропишу. Нагрій молочка, підсип червоного перчику й випий. Твою трясучку як рукою зніме.

Повертається Григорій.

Карпо. Не встиг?

Григорій. Як з цепу зірвався. Що ж робити?

Карпо. Його не доженеш.

Катерина. А може, справиться?

Григорій (до Альбіни). А дай-но сюди цю іграшку.

Розглядає пістолет і, сміючись, передає його Карпові.

Карпо. Марка «ТР». Так і нашкрябано — «ТР». Театральний реквізит. Із Одеської опери. Спасибі Харитонову. Знаменитий бутафор був.

Спантеличений Валентин рушає до виходу. Перед ним усі мовчки розступаються.

Григорій. Валентине Михайловичу! Та ви не ображайтесь. Альбіна просто пожартувала. Ви її не знаєте. Я й сам цілий вік з піднятими руками стою.

Валентин. Звичайне портове хамство.

Затемнення.

Подвір'я Катерини

Над морем поволі світає. За вкопанам у землю столом сидять Мирон і Володимир. Вони похмурі, відчужені.

Володимир. Не люблю, коли мене рятують.

Мирон. Наступного разу вішайте оголошення: «Рятувати суворо заборонено». Хіба на березі не було досвідченої людини?

Володимир. Григорій кричав.

Мирон. Чого ж ви його не взяли?

Володимир. Не знаю... я про все забув.

Мирон. Ясно... Хотілося самому?.. Добре, що на сейнері вас помітили.

З хати виходить Катерина.

Катерина. Пульс нормальний. Зараз прокинулася. Просила покликати...

Мирон. Мене?..

Катерина. Ні. Мироне Кузьмовичу. Не вас...

Мирон. Вона знає, що я тут?

Катерина. Я їй сказала... Зайдіть до неї, Володю. Тільки недовго.

Володимир (здивовано). Я?..

Катерина. Так, ви.

Вагаючись, Володимир іде в хату.

Мирон. Григорій у море вийшов?

Катерина. Вийшов.

Мирон. Тепер, мабуть, і руки не подасть.

Катерина. З якої причини?..

Мирон. Причина є.

Катерина. Не поспішай, Мироне.

Мирон. Дозволь сюди навідуватись. Самотньо мені. Дуже самотньо.

Катерина. Тут завжди тобі раді.

Мирон виходить. Катерина бере кошика й також виходить з двору. Незабаром Володимир виводить Нелю. Вона з насолодою вдихає повітря. Море міняє барви, весело цвірінькають горобці.

Неля. Які це птахи, Володю?

Володимир. Горобців не впізнала?

Неля. Невже горобці? Правда!.. А море таке лагідне. Я тоді глибину малювала. Чомусь мені глибина потрібна. А може, тому, що мати моя там?..

Володимир. Чому ти мене покликала?.. Мене, а не його. Він же рятував...

Неля (сміється). Ти все ще школяр, Володю.

Володимир. Це правда. Справжнє школярство.

Неля. Він був на сейнері. А ти... Скажи, Володю: море думає?

Володимир. Як це — думає?.. Не розумію.

Неля. А сонце... Гроза... Блискавиця... Хмари думають?..

Володимир (злякано). Нелю!..

Неля. Не кричи. Психіатри непотрібні. Це — філософія.

Володимир. Нісенітниця.

Неля. Зрозумій: у світі нічого, крім вогню, немає. І ми — це також вогонь. Слабенький, але вогонь... То невже Творець — мертвий, а творіння — живе? Хіба так буває?..

Володимир. А він може?

Неля. Хто?

Володимир. Мирон Кузьмович... Він може з тобою про таке розмовляти?

Неля. Є жінка, яка знає більше, ніж він. Більше, ніж я. І ти... Нікого я так не люблю, як ту жінку.

Володимир. Нерви треба лікувати.

Неля. Нерви бувають дуже тонкі. А бувають такі, як дріт. Дротину ніхто не лікує. Таких людей вважають нормальними... А по суті... Все навпаки. Тобі не пора на причал?

Володимир. Пора... Незабаром баркаси прийдуть.

Володимир виходить. Вбігає Маринка, рвучко обіймає Нелю.

Маринка. Нелю!.. Яка я рада! Якби ви знали, як я наплакалася. Тільки сьогодні довідалася. Всіх в інтернаті розбудила. Навіть директора.

Неля. Як же ти встигла? Це ж далеко.

Маринка. «Ракета» відходить о шостій ранку. На підводних крилах... А тітка Альбіна ще вночі за мною приїхала.

Неля. Альбіна?..

Маринка. Вона сукню мені привезла. (Кружляє, показуючи сукню). Вам подобається?..

Неля пильно придивляється до сукні.

Пізнає свій зразок, збережений Володимиром.

Неля. Коли вона куплена?

Маринка. Вчора.

Неля. Де?..

Маринка. В Одесі... Тітка Альбіна каже — там таке робилося!.. Черга аж на вулицю.

Неля (радісно). Випустили!.. Покажись Володі, Маринко. Це справді прекрасно!..

Маринка. Кого випустили?

Неля. Тебе випустили... З інтернату. Надовго?

Маринка. Зовсім!.. Я тепер тут житиму. Завтра в школу піду.

Неля. Тут?

Маринка. Це ж капітан тітку Альбіну прислав. Заяву написав директорові. Бо він далеко, далеко іде... Аж у самісіньку Індію!

Неля. Значить, він уже вирішив... Що ж, Маринко... Може, це й добре. Звичайно, добре!.. Тепер ти будеш не сама...

Маринка. А з ким?

Неля. Якщо Альбіна за тобою поїхала, — значить, усе ясно... Катерина Микитівна.

Маринка. Невже?.. Тітка Альбіна нічого про це не казала... Ой, яка я рада!.. А де ж це Катерина Микитівна? Я так її зацілюю!.. *(Обіймає Нелю)*. От-так!.. Я дуже щаслива за капітана. Дуже!..

Неля *(приховуючи смуток)*. Обережніше, Маринко. Рука болить... Чимось ударило.

Входить Мирон.

Мирон *(до Маринки)*. Я вже знаю: тебе Альбіна викрала. Мені Карпо сказав. Пірат — не жінка.

Маринка *(обіймаючи батька)*. Вітаю тебе, капітане! Ти вчинив два подвиги відразу.

Мирон. Два?.. Які саме?

Маринка. Нелю врятував — раз. Одружився — два...

Мирон. Одружився? *(Після паузи)*. Нелю! Ви сказали Маринці?..

Входить Альбіна.

Альбіна. Не в те вікно стукаєшся, Мироне.

Мирон. Як це — не в те вікно?

Альбіна *(показує на вікна)*. Нелине вікно світить на вулицю. Твоє — на подвір'я.

Мирон. Моє?..

Альбіна *(до Маринки)*. Піди погуляй, дочко. Тут децо закруглити треба.

Маринка *(невдоволено)*. Слухай, капітане! В інтернат я більше не повернусь. Як я тепер прийду? З усіма попрощалась...

Мирон. Ясно.

Маринка виходить.

Альбіна. Тепер балакай.

Мирон. Що ви сказали в інтернаті?

Альбіна. Заяву твою подала.

Мирон. Яку заяву?

Альбіна. Ту, що ти підписав. Особисто.

Мирон. Нічого я не підписував. Навіть не бачив.

Альбіна. Еге!.. За румунів, — коли вони в Одесі були, — Жорка Фазан їхні кредитки малював, а я оцією рукою підписи ставила.

Мирон. То, може, ви і в загсі за мене розпишетесь?

Альбіна. Загс — це вже як вийде... Подивимось, який ти будеш після Індії. А дитина хай у нас живе.

Намагається розпалити примус.

Мирон. Нелю! Нам треба поговорити.

Неля. Я можу сказати одне: пробачте, Мироне Кузьмовичу. Якщо здатні пробачити.

Мирон. І це все?

Неля. Так, все...

Альбіна. Клятий примус! Моя мама давно б його на смітник викинула.

Йде з примусом за хату.

Неля. Я їду звідси, Мироне Кузьмовичу.

Мирон. Куди?..

Неля. Ще не знаю. Кудись на фабрику... На ткацьку. *(Показує материнську хустку)*. Ось що належить мені робити!.. Я відшукала це там, у морі. Тисячі барв! Тисячі!..

Мирон. Так несподівано... Ви ж Маринці сказали.

Удвох несучи кошика, входять Катерина й Маринка.

Маринка. Я вас послухалась. Не відрізала коси. Дівчата підбивали — відріж. Я сказала: «Ні... Мама заборонили».

Катерина. Як ти сказала?

Маринка. Ви заборонили. Ви, Катерино Микитівно... А про маму... Це я навмисно...

Катерина. Гарні коси. *(Дістає з кошика телеграму, подає Нелі)*. Вам телеграма. Поштарка передала.

Неля. Мені? *(Розриває телеграму, читає)*. Журі республіканського конкурсу... премія... «Дух катакомбів». *(Розгублено)*. Який дух?.. Це непорозуміння. У мене такої картини немає. Хотіла написати, але не написала. У самої духу не вистачило. *(Розглядає телеграму)*. Та це ж не мені. Це ж... *(Кричить)*. Во-ло-дю! Во-ло-дю!.. Боже, це ж йому. А мені й не признався. *(До Мирона)*. От бач... Ви не зрозуміли Медуна. Казали — сектант... А він зрозумів!

Неля вибігає, здалеку чути її голос:
«Володю! Володимире!»

Мирон *(розгублено)*. Медун?.. Справді нічого не розумію. *(Робить кілька кроків туди, де зникла Неля)*. Фантазія... Міраж... Що ж, буває.

Катерина. Ото вже радість! А я й не знала, що він теж художник.

Маринка. Капітане!

Мирон. Я тут, Маринко.

Маринка. А все-таки правда, що море людей зберігає.

Мирон. Правда... Катерино Микитівно! У вас примус чадить. І шибка випадає... Дозвольте полагодити.

Катерина. Яка шибка?

Мирон. В тому вікні, що на подвір'я світить. Його з моря видно...

Маринка. І ніколи воно не помиляється.

Мирон. Хто не помиляється?

Маринка. Море... Ніколи!

Завіса.